

Nowe dla fauny Polski gatunki, oraz nowe stanowiska kilku gatunków pasożytów owadów z podrodziny Pimplinae (Hymenoptera, Ichneumonidae).

Some species of insect parasites new to the Polish fauna and new habitats of several species of those parasites belonging to the subfamilies Pimplinae (Hymenoptera, Ichneumonidae).

podal

STANISŁAW KAPUSCINSKI.

(praca oddana do druku 29. XII. 1947 r.)

Wstęp.

Gatunki gąsieniczników z podrodziny *Pimplinae*, które wymieniam w tym przyczynku, należą do plemienia: *Pimplini*, *Xoridini* i *Acoenitini*. Wszystkie okazy były zbierane jako owady doskonałe. Oznaczyłem je przy pomocy Schmiedeknechta, *Opuscula Ichneumologica* (9) posługując się też zbiorem porównawczym tego autora, znajdującym się w Muzeum Zoologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Korzystałem również ze zbiorów entomologicznych Instytutu Zoologicznego Uniwersytetu i Politechniki we Wrocławiu, oraz ze zbiorów Zakładu Ochrony Lasu Instytutu Badawczego Leśnictwa w Warszawie, gdzie znajdują się okazy z podrodziny *Pimplinae* oznaczone przez znanego specjalistę rodziny *Ichneumonidae*, G. Heinricha.

Wykaz gatunków.

Plemię: *Pimplini*.

1. *Ephialtes manięstator* L. ♀.

Gatunek ten podany został z Pomorza (1, 3), z okolicy Gdańska (5) jako *E. imperator* Kriechb., z Małopolski (15) oraz Beskidów (6).

W zbiorze posiadam dwie duże samice. Jedną ♀ długości ciała 36 mm a pokładelka 43 mm zebrał na Podkarpaciu w Szymbarku koło Gorlic 22. VI. 1945 Inż. Włodzimierz Tomek. Drugą ♀ dł. ciała 34 mm a po-

kładelka 41 mm zebrał na Wołyniu w okolicy Krzemieńca w lasach Liceum Krzemienieckiego w drzewostanie sosnowo-dębowym z domieszką grabu w lecie 1935 leśniczy Stefan Dobrowolski.

2. *Ephialtes tuberculatus* C. G. Thoms. ♀.

Podany z Pomorza (5) gdzie zbierany był w VIII na kwiatach *Peucedanum palustre* Mich. oraz z Małopolski z Puszczy Niepołomickiej (8) jako pasożyt larwy *Cryptorrhynchus lapathi* L.

Jedną ♀ dł. ciała 14 mm a pokładelka 31 mm zebrałem w Beskidzie Małym w Nadleśnictwie Państwowym Sucha (Dyr. L. P. okr. Krakowskiego) w Leśnictwie Krzeszów (600 m npm) 21. VI. 1947 siedzącą na strzale martwego Świerka pospolitego (*Picea excelsa* Link.), na którym były chodniki larw Kózki z rodzaju *Tetropium*.

* 3. *Ephialtes cephalotes* Holmgr. ♀.

Gatunek nowy dla fauny Polski, znany z Niemiec i Szwecji (9). Brischke wymienia go z Gdańska ale Schmedeknecht (9) uważa, że okazy Brischkego o pokładelku tylko długości ciała należą do innego gatunku.

Jedną ♀ dł. ciała 13 mm a pokładelka 31 mm zebrałem w Beskidzie Małym w Nadl. Państw. Sucha (Dyr. L. P. okr. Krakowskiego) w Leśnictwie Krzeszów (600 m npm.) w drzewostanie świerkowym 21. VI. 1947.

4. *Ephialtes antefurcalis* C. G. Thoms. ♀.

Gatunek znany ze Szwecji (9), przez Hedwiga wykazany z kilku stanowisk na Śląsku.

Jedną ♀ dł. ciała 19 mm a pokładelka 30 mm zebrał w Małopolsce w Nadl. Państw. Tarnów (Dyr. L. P. okr. Rzeszowskiego) w Katarach kolo Czarncy 15. VIII. 1947 r. student leśnictwa Uniw. Jag. Zbigniew Bielamowicz.

5. *Perithous varius* Grav. ♀

Podany z Mazowsza z okolic Warszawy i z Wileńszczyzny z Daniłowicz (1).

Jedną ♀ dł. ciała 10 mm a pokładełka 13 mm zebrałem w Puszczy Augustowskiej w Nadl. Państw. Krasne (Dyr. L. P. okr. Białostockiego) w Leśnictwie Mały Borek 21. VI. 1936 r.

6. *Rhyssa persuasoria* L. ♀ ♂.

Podany z Pomorza (1), z najbliższej okolicy Krakowa (15), z Beskidów (6), z Tatr (15) oraz z Zakopanego (1), jako pasożyt *Paururus juvencus* L.

Samice i samce tego gatunku pasożytnującego u larw trzpienników z drzew Szpilkowych tak bardzo zmiennego pod względem długości ciała i pokładełka, grubości ciała i rozmieszczenia barwy białej, złapałem w różnych miejscowościach.

Na wyżynie Małopolskiej w Nadleśnictwie Państwowym Miechów (Dyr. L. P. okr. krakowskiego) w Leśnictwie Sosnowka, Uroczysko Miechowice oddz. 48, w starodrzewiu lasu mieszanego 23. V. 1946 na strzale Jodły pospolitej (*Abies alba* Mill.). Złapałem 1 (♀) samice o dł. ciała 20 mm a pokładełka 22 mm. Ponieważ z wziętego pnia jodłowego wyhodowałem *Sirex augur* Kl. i tylko ten gatunek Trzpiennika był w tych lasach obserwowany na jodle, dlatego można sądzić, że *Rhyssa* ta pasożytuje tutaj u larwy *Sirex augur*.

W Beskidzie Małym w Leśnej Inspekcji Andrychowskiej (Dyr. L. P. Krak.) w Nadleśnictwach Andrychów i Sucha, w których lite drzewostany świerkowe zabija grzyb *Armillaria mellea* Vahl. a w drewnie występują larwy Trzpienników (*Sirex gigas* L., *Xeris spectrum* L. i *Paururus juvencus* L.) występuje *Rhyssa persuasoria* bardzo licznie, gdzie na takich drzewach ściętych w części odziomkowej lub ich pniakach w godzinach słonecznych spotyka się samice składające jaja.

W Nadleśnictwie Państwowym Andrychów: a) w Leśnictwie Sułkowice 6. VI. 1947 zebrałem w czasie składania jaj 2 ♀, o dł. ciała i pokładełka 18 i 20 mm, 20 i 24 mm, przy czym biała przepaska na I segmencie odwłokowym przerwana a plamy białe są bardzo małe, zaś twarz na

całej długości czarna, oraz 1 o długości 17 mm. b) w Leśnictwie Tarżanica na grzbiecie Jawornicy (800 m n.p.m.) w drągowinie świerkowej 6. VI. 1947 zebrałem na świeżo ściętym pniaku świerkowym 2 ♀ dl. ciała i pokładelka 35 i 43 mm, 34 i 41 mm, przy czym samica większa ma twarz białą z czarną plamką poniżej rożków, białe przepaski na tylnych brzegach pierwszych 4 segmentów odwłokowych, duże białe plamy na tułowiu i białe plamy na biodrach przednich i środkowych, a samica mniejsza ma czarną twarz na całej długości i białe przepaski na tylnych brzegach pierwszych 2 segmentów. Składały one jaja na pniaku świerka zabitego przez *Armillaria mellea*, gdzie na przecięciu widoczne były bardzo szerokie chodniki larwy *Sirex gigas* L. Samice wykorzystywały też przy składaniu jaj pęknięcia w pniakach.

c) W Leśnictwie Roczyny w drzewostanie świerkowym na grzbiecie „Złota Górka” 5. VI. 1947 zebrałem w czasie składania jaj w pniaki po świeżo ściętych martwych Świerkach pospolitych (*Picea excelsa* Link.), 5 ♀ o dług. ciała i pokładelka 23 i 28 mm, 25 i 30 mm, 28 i 33 mm, 20 i 21 mm, 26 i 31 mm z twarzą na całej długości czarną z białymi plamami na przednich i środkowych biodrach, z przepaską białą na tylnym brzegu I segmentu odwłokowego oraz 8 ♂ złapanych przy samicach składających jaja o długości ciała 17, 17, 19, 19, 19, 17, 19, 15 mm. Niektóre samce dobrze zlatane mają postrzępione końce skrzydeł. Jedne mają białą przepaskę na tylnym brzegu I segmentu odwłokowego, inne na I i II segmentcie odwłokowym, zaś u innych na I przepaska zanikła a na dalszych pozostały już tylko białe plamy. W tym samym Leśnictwie w obrębie Bulowice złapałem 8. VI. 1947 1 ♂ długości 16 mm.

W Nadleśnictwie Państwowym Sucha w Leśnictwie Krzeszów 30. VI. 1947 złapałem w czasie składania jaj w strzały martwych świerków dobitych żerem Kornika drukarza (*Ips typographus* L.) 6 ♀ o dl. ciała i pokładelka 15 i 17 mm, 19 i 21 mm, 19 i 21 mm, 21 i 27 mm, 25 i 28 mm, 29 i 34 mm, przy czym jedna ♀ na twarzy bia-

lej ma czarną plamkę, inne mają twarz na całej długości czarną. Biała plama istnieje na ich biodrach tylko przednich lub na środkowych. U 2 samic największych, na tylnym brzegu I segmentu odwłokowego jest biała przepaska, u innych na wszystkich segmentach tylko białe plamy.

W Górach Izerskich w Nadleśnictwie Wieniec Zdrój (Dyr. L. P. okr. Wrocławskiego) w Leśnictwie Wieniec I (650 m. n.p.m.) 19. VII. 1946 r. złapałem 1 ♀ dł. ciała 21 mm, a pokładelka 24 mm na ściętej Jodle pospolitej (*Abies alba* Mill.).

7. *Thalessa leucographa* Grav. ♀

Gatunek ten został podany z Górnego Śląska (13) (Nowe Miasto — Neustadt) oraz z Zakopanego (1) jako pasożyt *Sirex* sp. Pasożytuje on u larw trzpienników drzew szpilkowych i jest o wiele rzadszym od gatunku poprzedniego.

W Beskidzie Małym w Leśnej Inspekcji Andrychowskiej (Dyr. L. P. okr. Krakowskiego) w Nadleśnictwie Państw. Andrychów w Leśnictwie Roczyny, na stoku „Złota Górka“ w drzewostanie świerkowym w luce kornikowej złapałem 5. VI. 1947 w słonecznych godzinach południowych 1 ♀ dł. ciała 28 mm a pokładelka 62 mm, kiedy usiadła na strzale ściętego martwego Świerka pospolitego (*Picea excelsa* Link.), oraz w Nadl. Państw. Sucha w Leśn. Krzeszowice (600 m n.p.m.) złapałem 21. VI. 1947, 1 ♀ dł. ciała 23 mm a pokładelka 44 mm na strzale martwego Świerka pospolitego.

* 8. *Thalessa perlata* Christ, ♀ ♂.

Gatunek nowy dla fauny Polski znany mi (według okazów G. Heinricha) z Niemiec i Krocacji.

Gatunek ten opisany jeszcze w 1791 r. został przez Schmedeknechta (9) uznany niesłusznie za identyczny z *Thalessa superba* Schrank, (1781). Samica *Th. perlata* jest większa prawie o połowę od *Th. superba* i ma na segmentach odwłokowych żółte okrągławe plamy po bokach a czarne na grzbietowej stronie. Samica *Th.*

superba jest mniejsza, barwy jednolicie jasnobrunatna-wożółtawej. Dlatego też G. Heinrich uznał *Th. perlata* za samodzielny gatunek i w zbiorach wydzielił go od *Th. superba*. Okaz ♀ przeze mnie złapany odpowiada w zupełności okazom *Th. perlata* wyróżnionym przez G. Heinricha.

Na Górnym Śląsku w Nadl. Państw. Murcki (Dyr. L. P. okr. Śląskiego) w Leśn. Muchawice, 28. V. 1946 zebrałem na stojącej martwej starej Brzozie gruczolkowej (*Betula verrucosa* Ehrh.) z otworami wylotowymi Ogłodka brzozowca (*Scolytus Ratzeburgii* Jans.) 1 ♀ dł. ciała 30 mm a pokładelka 39 mm i siedzące obok niej 2 ♂ dł. ciała 18 i 24 mm. Gatunek ten podobnie jak *Th. superba* jest pasożytem larw trzpiennika drzew liściastych *Tremex fuscicornis* F.

Plemię: *Xoridini*.

* 9. *Odonthomerus melanarius* Holmgr. ♀ ♂.

Okazy moje różnią się od podanego opisu (9) barwą nóg, które są czerwone, przy czym tylko tylne piszczele i stopy są barwy brunatno-czarnej. Samce podobne do samic wyróżniają się długim i jednakowo szerokim odwłokiem przy czym I segment odwłokowy jest węższy i jego środkiem biegnie wyraźna rynienka. Gatunek nowy dla fauny Polski znany ze Szwecji.

W Beskidzie Małym w Nadl. Sucha (Dyr. L. P. okr. Krakowskiego) w Leśn. Krzeszów (600 m n.p.m.) w drzewostanie świerkowym 21. VI. 1947, złapałem latające przy stosie drewna opałowego i siadające na szczapach świerkowych (*Picea excelsa* Link) z żerowiskami larwy Kózki z rodzaju *Tetropium*, 3 ♀ dł. ciała i pokładelka 13 i 17 mm, 12½ i 16 mm, 13 i 17 mm, oraz towarzyszące im samce w liczbie 7 o dług. ciała 9, 10, 11, 11, 11, 11, 12½ mm.

10. *Ondotomerus punctulatus* C. G. Thoms. ♀.

Podany z Pomorza i Wileńszczyzny z Duniłowicz (1). W Puszczy Augustowskiej w Nadl. Państw. Krasne (Dyr.

L. P. okr. Białostockiego) w Leśn. Mały Borek, 21. VI. 1936, zebrałem 1 ♀ dl. ciała 12 mm a pokładelka 18 mm

Plemię: *Acoenitini*.

11. *Coleocentrus excitator* P o d a ♀.

Gatunek znany z różnych stanowisk w Europie (9).

W Beskidzie Małym, w Nadl. Państw. Sucha, w Leśn.

Krzeszów (600 m npm) w drzewostanie świerkowym

21. VI. 1947 zebrałem 1 ♀ dl. ciała 20 mm a pokładelka

16 mm na strzale stojącego żywego Świerka p o s p o l i t e g o

(*Picea excelsa* L i n k.) oraz w Nandl. Państw. An-

drychów w Leśn. Sułkowice na stoku Sitowiec na skraju

oddz. 34 (400 m npm.) w drzewostanie świerkowym

6. VI. 1947, 1 ♀ dl. ciała 23 mm a pokładelka 17 mm.

Samicę tę zebrałem na strzale stojącego żywego Świerka

p o s p o l i t e g o (*Picea excelsa* L i n k.) na starym,

ściemniałym, zaschniętym i zranionym miejscu, o odbitej

korze wielkości dłoni, kiedy wbijała tam pokładelko.

Ponieważ u świerków na takich miejscach świeżo zra-

nionych, wystającymi osiami wozów lub kłocami spuszc-

zanymi po stoku z miejsc wyżej położonych, obserwo-

wałem w lecie składanie jaj przez *Sirex phantoma* F., dla-

tego sądzę, że Gąsienicznik *Coleocentrus excitator* przylat-

ujący dla złożenia jaj na takie miejsca zaschnięte

i ściemniałe, a zatem po roku, może być pasożytem żeru-

jacej w takich miejscach larwy *Sirex phantoma* F.

Summary

The *Pimplinae* which the author indicates as being new to the Polish fauna are: *Ephialtes cephalotes* H o l m g r. ♀ from the Small Beskides; *Thalessa perlata* C h r i s t. ♀ ♂ from Upper Silesia and *Odontomerus melanarius* H o l m g r. ♀ ♂ from the Small Beskidus.

The author, just as G. H e i n r i c h, considers *Thalessa perlata* C r i s t. as an independent species and not as a synonym of *Thalessa superba* S c h r a n k.; he bases his opinion on the fact that ♀ *Thalessa perlata* is bigger nearly by half and is

distinguished by yellow spots on the sides and black ones on the back part of the abdominal segments, while ♀ *Thalessa superba* is smaller and of a uniform light brownish yellow colour. The specimens of *Odontomerus melanarius* Holmgr. collected by the author differ from those described by Schmiedeknecht (9) by the red colouring of the legs, only the back tibiae and tarsus being of a brown grey colour. The males resembling the females, distinguish themselves by having a longer and narrower abdomen, the first segment of which is narrower than in the female and has a distinct groove running along its centre.

Ephialtes tuberculatus C. G. Thoms. ♀ and *Odontomerus melanarius* Holmgr. have been collected on dead *Picea excelsa*, on which were found burrows of the larvae *Cerambycidae*, belonging to the *Tetropium* genus; *Rhyssa persuasoria* L. the ♀ of which has a body varying in length from 15—35 mm and a terebra varying from 17—43 mm and on which the white colouring is disposed in various ways, appeared in great numbers in the Small Beskides; it lays its eggs on dead *Picea excelsa* Link. killed by the fungus *Armillaria mellea* Vahl. and on which one meets with large burrows of the larvae of *Sirex gigas* L., on *Abies alba* in the forest district of Miechów it lives as a parasite in the larvae of *Sirex augur* Kl.

Thalessa perlata Christ. was collected by the author on a dead *Betula verrucosa* Ehrh.; *Coleocentrus excitator* Pod a ♀ was found on a living *Picea excelsa* Link, on an old dried up and wounded spot without bark. It was on such freshly wounded spots that the author observed the laying of eggs by *Sirex phanthoma* F. and therefore he supposes that this Ichneumon-fly is a parasite of its larvae.

From the Institute of Forest Protection and Forest
Entomology of the Cracow University
and the Section of Forest Protection of the Forest
Research Institute of Poland, Kraków, Al. Mickiewicza 25.

WYKAZ LITERATURY

1. Błędowski R. i Kraińska K. 1924, Materiały do fauny Ichneumonidów Polski. Cz. I. Podrodziny *Ichneumoninae* i *Pimplinae*. (Materials to the fauna of the Ichneumon-flies in Poland. Part. I. Subfamilies *Ichneumoninae* and *Pimplinae*). — Polskie Pismo Entomologiczne, Lwów, T. III, Zesz. 1—4, p. 37—56.
2. Brischke A. G. C. 1878—1882, Die Ichneum. der Provinzen West u. Ostpreussen. — Schriften d. Danziger Naturforsch. Gesellschaft, Danzig.
3. Brischke A. G. C. 1889, Einige für Westpreussen oder überhaupt neue Ichneumoniden und Blattwespen. — Schriften d. Danziger Naturforsch. Gesellschaft, Danzig, p. 102—107.
4. Brischke A. G. C. 1890, Bericht über eine zweite Excursion nach Steegen im Jahre 1889. — Schriften d. Danziger Naturforsch. Gesellschaft, Danzig, p. 50—74.
5. Brischke A. G. C. 1894, Entomologische Beobachtungen im Jahre 1892. — Schriften d. Danziger Naturforsch. Gesellschaft, Danzig, N. F. VIII, p. 52—59.
6. Hedwig K. 1936, 1937, Verzeichnis der bisher in Schlesien aufgefundenen Hymenopteren. V. *Ichneumonidae*, 3. Unterfamilie *Pimplinae*. Zeitschr. f. Entomologie, XVIII, 1, 2, Breslau.
7. Heinrich G. 1926, Beiträge zur Kenntnis der Ichneumonidenfauna Polens. — Polskie Pismo Entomologiczne, Lwów, T. V, Zesz. 3—4, p. 153—166.
8. Heinrich G. 1927, Beiträge zur Ichneumonidenfauna Polens. I Nachtrag (*Ichneumoninae* u. *Pimplinae*). — Polskie Pismo Entomologiczne, Lwów, T. VI, Z. 3—4, p. 249—250.
9. Nowicki Maksymilian 1873, Spostrzeżenia nad sposobem życia i przeobrażeniem owadów. — Przyrodnik, Lwów, 15. V. 1873, Rok III, Nr. 3, p. 87—95, i 30. VI. 1873, Nr. 4, p. 117—128.
10. Schmiedeknecht O. 1908, Opuscula Ichneumologica. Bd. III, *Pimplinae*. — Blankenburg in Thür. 1906—1908.
11. Szulczewski W. J. 1939, Błonkówki (*Hymenoptera*). Część II. Gąsieniczniki (*Ichneumonidae*). Die Ichneumoniden des Naturparks am Górka-See in Grosspolen. — Prace monograficzne nad przyrodą Wielkopolskiego Parku Narodowego w Ludwikowie pod Poznaniem. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Poznań, p. 1—28.
12. Torka V. 1915, Ichneumoniden der Provinz Posen, — Deutsche Entomol. Zeitschrift, Berlin, Jahrg. 1915.
13. Torka V. 1918, Ichneumoniden der Provinz Posen. — Entomolog. Rundschau, Stuttgart, Jahrg. 35.

14. Torka V. 1931, Ichneumoniden Oberschlesiens (Hym.). — Zeitschrift f. wissenschaft. Insektenbiologie, Berlin, Vol. XXVI, p. 9-14. (*Pimplinae*).
15. Torka V. 1939. Eine neue Ichneumoniden-Art (*Hymenoptera*) aus der Umgegend von Nakło (Pomorze, Polen), nebst ergänzendem Verzeichnis von Ichneumoniden aus jener Gegend. — Annales Musei Zoologici Polonici, Warszawa, 7. III. 1939, T. XIII, Nr. 25, p. 315—319.
16. Wierzejski Antoni 1868, Przyczynek do fauny owadów błonkoskrzydłych (*Hymenoptera*). — Sprawozdanie Komisji Fizjograficznej za rok 1867, Kraków, 1868, T. 2, p. 108—120.